

І.І. Шматкова (Мінск)

**СТЫЛІСТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ЛІРЫКІ КАХАННЯ
БЕЛАРУСКІХ ПАЭТЭС ДРУГОЙ ПАЛОВЫ ХХ СТ.**

Лірыка кахання беларускіх паэтэс такая ж багатая і складаная, як сама душа жанчыны, яе пачуццёвы свет. У 70-я–80-я гг. ХХ ст. з прыходам у беларускую літаратуру цэлага пакалення жанчын-паэтэс (Я. Янішчыц, Н. Мацяш, Р. Баравіковай, Г. Каржанеўскай і інш.) яна загучала “харавым спевам”, набыла “масавы” характар. Іх любоўная паэзія – своеасаблівая стылістычная з’ява, якая характарызуецца адметнымі эстэтычнымі і вобразна-мастацкімі рысамі.

Лірыка кахання беларускіх паэтэс вызначаецца філасофскай змястоўнасцю, псіхалагізмам. У лірыцы Я. Янішчыц каханне прадстаўлена як высокадухоўнае пачуццё, хоць і няспраўджанае. Паэтэса раскрыла эвалюцыю пачуцця кахання ў душы і лёсе жанчыны, стварыла своеасаблівы “інтымны дзённік”, лірычную аўтабіяграфію. У сваіх ранніх вершах маладая паэтэса – уся ў чаканні гэтага светлага стану (вершы “Золушка”, “Лісты закружацца, закружацца...”, “Дух часу мой то хмельны, то цвярозы...” і інш.). У вершах сталай паэтэсы настрой змяняецца ў больш песімістычны бок. Я. Янішчыц перажыла драму кахання, эмоцыі расчара-

ванай жанчыны перапаўняюць вершы “Няпраўда, ужо не сумую...”, “Забараняю сабе...” і інш. Уражвае сваім пакутлівым пафасам верш “Настальгія”: *“Ціха стаю на спусцелай зямлі, // Цішай скразной наліваецца цела... // Вось я – на насту. Адна. Ні пры кім. // І ў непрыкаяннай выстылай сіні // Як не стае мне адзінай рукі. // Той, у якой мая радасць і сіла!”* [10, с. 112]. Стыль вершаванага радка паэтэсы вылучаецца напружанасцю любоўнага пачуцця, спавядальнасцю, імкненнем да сур’ёзнага псіхалагічнага аналізу перажывання, моўна-вобразная сістэма – канкрэтна-рэчыўная, непасрэдна-эмацыянальная.

Асаблівасцю паэзіі кахання Н. Мацяш з’яўляецца тое, што яе лірычнае “я” найвыразней раскрываецца ў імкненні да духоўнага ідэалу. Вершы “Амаль казка”, “Жар-птушка”, “Ці скажу” прасякнуты смуткам лірычнай гераіні ад немагчымасці жаночага шчасця. І ўсе ж яна імкнецца сілай волі перамагчы боль і распач (“На быстрыні”, “Не аддавай сябе самоце”). Таму ў яе больш філасофскіх разважанняў, пераасэнсаванняў, яе ўспрыманне кахання надзвычай драматычнае і балючае.

Каханне для лірычнай гераіні Н. Мацяш – гэта ісціна, якую, адпаведна сэнсу старажытнага выслоўя, можна выказаць наступным чынам: *“Я кахаю, значыць, – існую...”* [9, с. 72]. Сутнасць кахання дакладна вызначаецца ў вершы *“Ато те, ама те, fides immortales”*: *“Люблю цябе, любі мяне, вернасць бессмяротная”* [8, с. 85] – такі надпіс змяшчаўся на заручальных пярсцёнках у нашых продкаў. Гэта сцвярджанне самакаштоўнае, бо лірычная гераіня ведае, што “люблю цябе” – не проста словы. Многія яе вершы маюць дыялагічную форму, і ў гэтым дыялогу з каханым абодва бакі не заўсёды чуйна ставяцца да свайго пачуцця. Паэтэса разумее, што насамрэч самую надзейную апору патрэбна шукаць у самой сабе, і гэта робіць лірычную гераіню моцнай у жыццёвых выпрабаваннях, якія яна перадае праз ланцужок афарызмаў: *“А мне ўсё лепей без цябе. // Працую – не гарую. // Спакойнай сіле не слабець – // Магу звярнуць гару я”* [8, с. 93].

Гэтак жа як і для Я. Янішчыц, для Н. Мацяш каханне – духоўна глыбокае пачуццё. Лірычная гераіня не дазваляе сабе гульні, пераўвасаблення, перасмейвання. Элемент самаіроніі, усмешлівага досціпу ў Н. Мацяш зведзены да мінімуму. Тут усё на поўным сур’ёзе, а калі і з’яўляецца ўсмішка, то часцей горка-іранічная: *“Не будзем сумныя. // Не варты. // Перавядзём усё на жарт”* [7, с. 49]. І гэта, безумоўна, не выпадкова. Каханне ў паэзіі Н. Мацяш – не толькі пошук асабістага шчасця, а ў першую чаргу філасофскі пошук ісціны, добра, сэнсу чалавечага існавання: *“Цені ў кутках, як блакітная варты... // Сёння мы ў ішчасця ў гасцях, // Можы, адзіна цяпер мы і варты // Жыцця”* [7, с. 49].

Каханне ў Н. Мацяш параўноўваецца з крыніцай, *“што толькі ў ёй адзінай і бруіцца // Жыццё, якім гамоніць з намі гай. // Любоў... Яна – як гэтая крыніца...”* [8, с. 73]. І тым больш адчувае сябе паэтэса нешчаслівай, чым больш успамінае пра мінулае – яна спрабуе забыць каханне. Верш

“Было расстанне” пачынаецца і заканчваецца аднолькавым радком: “*Было расстанне назаўжды*” [8, с. 104], толькі напрыканцы твора гэты сказ разбіты на два: “*Было расстанне. Назаўжды?*” Запытальная інтанацыя сведчыць аб надзеі, якая цепліцца ў сэрцы жанчыны.

Паэтэса называе пачуццё кахання “рэдкаім талентам”, які могуць загубіць падман, фальш ці абыякавасць: “*Не хачу кахання рэдка талент // Хітрыкаў бяздарнасцю губіць!*” [8, с. 129]. Унутраны свет лірычнай гераіні Н. Мацяш настолькі багаты і шчодры на пачуцці, што яна не можа дазволіць сабе папракнуць каханага, наракаць на свой лёс: “*Што б ні з’явілася прычынай // Твайго маўчання, // Не апушчуся я, мой любы, // Да нараканняў*” [8, с. 134]. Духоўная памяць робіцца для яе вызначальнай: “*Я цябе ніколі не забуду*” [8, с. 139].

Лірыка кахання Н. Мацяш – узор паэтычнага майстэрства – спалучана з традыцыямі нацыянальнай і еўрапейскай паэзіі. Яе інтымная споведзь адметна сваёй экстравертнасцю, гэта складаны і напружаны свет духоўнага існавання асобы. Вершаваны радок Н. Мацяш выдзяляецца знешняй выштукаванасцю вобразна-выяўленчых сродкаў, павышанай экспрэсіўнасцю паэтычнага сінтаксісу.

Лірыка кахання Г. Каржанеўскай вылучаецца прачуласцю і далікатнасцю, яна ціхая і роздумная. Аўтар гэтак жа ўслаўляе каханне, аднак як у яе жаночым лёсе, так і ў творах істотнае месца займаюць сям’я, дзеці. Падобна, што кахаць для паэтэсы – гэта забываць пра сябе, свае патрэбы і памкненні. На жаль, нават моцнае пачуццё могуць забіць проза жыцця, няўвага і абыякавасць сужанага: “*Цяплей не будзе. // Любага пагляд // Пазбавіўся пяшчоты*” [5, с. 10]. Але яна здольна любіць нават “*падманутым сэрцам*” [5, с. 111].

Неабходна заўважыць, што любоўныя пачуцці ў Г. Каржанеўскай менш паэтызуюцца на фальклорны лад, чым, напрыклад, у Я. Янішчыц, і вершаў, напісаных у гэтым стылі, няшмат: “Што каханы сто разоў пацалуе...”, “Не ідзе міленькі мой” і некаторыя інш. Паэтэса раскрывае сваё ўласнае, асабіста-інтымнае. Яе душэўны свет паўстае больш ураўнаважаным у процівагу інтымнай паэзіі Я. Янішчыц, Н. Мацяш. І ўсё ж з унутраным спакоем і разважлівасцю падчас мяжуюць усхваляванасць, распач, гнеў: “*Прадаў каханне – гэтакі бяды!*” [4, с. 132]. Для інтымнай лірыкі Г. Каржанеўскай уласцівы выразны асабіста-інтымны пачатак, паэтыка яе твораў характарызуецца лаканічнасцю тропай, алегарычнасцю.

Зусім па-іншаму лірычная гераіня прадстаўлена ў лірыцы кахання Р. Баравіковай, яна адкрывае нетыповы для беларускай жаночай паэзіі вобраз шчаслівай у каханні жанчыны. Як зазначае С. Калядка, “*менавіта творчасць Р. Баравіковай спрыяла таму, што многія забароны, накладзеныя сацыяльна-культуралагічным кантэкстам на цнатлівую, сарамлівую, несексуальную жаночую паэзію, былі перагледжаны*” [3, с. 94], а Г. Кісліцына ўвогуле называе яе “*секс-сімвалам беларускай літаратуры*”

[6, с. 58]. Зразумела, сексуальнай назваць яе паэзію можна ўмоўна, больш адпаведны тэрмін – эратычная. Дакладнае азначэнне лірыкі каханья Р. Баравіковай даў У. Гніламёдаў – “пачуццёва-плоцевая” [2, с. 248]. Упершыню паэтэса з дапамогай сродкаў “цялеснай” паэтыкі перадала вобраз закаханай жанчыны (вершы “Ля крыніцы бруістае вяне...”, “Музыка”, “Як добра, часам, што наўкол...” і інш.). Але гэта не значыць, што гэтай паэтэсе не вядомы пакуты, ёй таксама знаёма горыч расстання (вершы “Апошняя сустрэча”, “Не абяцаюць...” і інш.). Паэтэса ўводзіць у сваёй лірыцы побач з вобразам каханай вобраз каханкі: “Шчыруе ў днях гарэзлівых каханка, // а я табе каханаю была” [1, с. 145]. Лірычнай гераіні твораў Р. Баравіковай вядомы і спакусы “чужога мужа” (верш “Пасядзім, мой даўні дружа...”), і “дыханне здрады” (верш з аднайменнай назвай), даводзілася ёй і адмаўляць: “Адмовіцца! – насуперак кручыне, – // і гэта ўсё, што ў долю магу даць // не брату, не таварышу, – мужчыне! – // і вернасцю сваёю пакараць” [1, с. 92].

Пачуццё каханья стала эмацыянальна-сэнсавым ядром беларускай жаночай лірыкі другой паловы XX стагоддзя. Падабенства, блізкасць жаночага светаўспрымання пры адрознасці індывідуальнага псіхаэмацыянальнага выяўлення прадэманстравала розныя спосабы стылістычнага ўвасаблення тэмы, што дазваляе гаварыць пра любоўную лірыку кожнай з іх як арыгінальныя з’явы.

Літаратура

1. Баравікова, Р.А. Дрэва для райскай птушкі: лірыка / Р.А. Баравікова; прадм. І. Штэйнера. – Мінск: Маст. літ., 2007. – 270 с.
2. Гніламёдаў, У.В. Класікі і сучаснасць / У.В. Гніламёдаў. – Мінск: Маст. літ., 1987. – 288 с.
3. Калядка, С.У. Беларуская сучасная жаночая паэзія: мастацкія канцэпцыі “жаночага шчасця” / С.У. Калядка. – Мінск: Беларус. навука, 2010. – 163 с.
4. Каржанеўская, Г. Асенні мёд: вершы розных гадоў / Г. Каржанеўская. – Мінск: Маст. літ., 1999. – 159 с.
5. Каржанеўская, Г. Вечны водгук: вершы і паэма / Г. Каржанеўская. – Мінск: Маст. літ., 1988. – 157 с.
6. Кісліцына, Г. Раіса Баравікова як секс-сімвал беларускай літаратуры / Г. Кісліцына // Крыніца. – 1996. – № 5–6. – С. 57 – 60.
7. Мацяш, Н. Жнівень: лірыка / Н. Мацяш. – Мінск: Маст. літ., 1985. – 78 с.
8. Мацяш, Н. Паміж усмешкай і слязоў: вершы і паэмы (1962 – 1992) / Н. Мацяш. – Мінск: Маст. літ., 1993. – 301 с.
9. Мацяш, Н. Поўны келіх: лірыка / Н. Мацяш. – Мінск: Маст. літ., 1982. – 63 с.
10. Янішчыц, Я. Ясельда: лірыка / Я. Янішчыц. – Мінск: Маст. літ., 1978. – 126 с.